

Секція: Економіка та управління національним господарством

Доброва Т.Г.

*кандидат економічних наук, доцент кафедри політичних наук і права
Південноукраїнського національного педагогічного
університету імені К.Д.Ушинського
м. Одеса, Україна*

ГРОШОВІ ПЕРЕКАЗИ ТРУДОВИХ МІГРАНТІВ ЯК АЛЬТЕРНАТИВНЕ ДЖЕРЕЛО ІНВЕСТИЦІЙ

Забезпечення довгострокового сталого зростання економіки України неможливе без значних інвестицій в реальний сектор економіки. Натомість в період з 2010 р. по 2017 р. питома вага валового нагромадження основного капіталу в структурі ВВП зменшилася з 17% до 15% [1]. Це нижче критичного рівня національної безпеки (18%), та вдвічі менше оптимального показника (30%). За таких умов важливим є залучення інвестиційних ресурсів з усіх можливих джерел: власних капіталів національного бізнесу, кредитних ресурсів банків, прямих іноземних інвестицій тощо. Нині одним із потужних потоків вільних фінансових ресурсів стали грошові перекази трудових мігрантів. У 2018 році їх обсяг дорівнював 8,5% ВВП [2]. Тож актуальною є проблема трансформації заощаджень трудових мігрантів в інвестиційний ресурс.

Масова зовнішня трудова міграція є одним із домінантних трендів соціального стану сучасної України. Серед нечисленних позитивних її впливів на економіку країни виділяють надходження валютних коштів від мігрантів. Світовий банк вважає Україну найбільшим отримувачем грошових переказів в регіоні Європи та Центральної Азії. З ними пов'язують зменшення рівня бідності, підвищення сукупного попиту, сприяння врівноваженню платіжного балансу та стабілізації курсу національної валюти, розвиток підприємництва.

Обсяг та динаміка грошових надходжень від мігрантів представлені в таблиці 1. Як свідчить статистика, абсолютна величина приватних грошових переказів у 2018 році майже вдвічі більша порівняно з 2010 роком. Подвоїлася і частка цих надходжень відносно ВВП.

Динаміка обсягів приватних грошових переказів в Україну

Показники	2010	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Загальний обсяг приватних переказів, млн. дол. США	5862	8537	6489	6959	7535	9264	11111
Обсяги грошових переказів у % до ВВП	4.1	4.5	4.8	7.6	8.1	8.2	8.5

Джерело: Складено на основі джерела [2]

Доцільно порівняти масштаби грошових переказів мігрантів з прямими іноземними інвестиціями (ПІІ). У 2018 р. мігранти перерахували понад 11,1 млрд. дол., тоді як приплив ПІІ становив 2,4 млрд. дол. У 2014 – 2016 роках відбувся гігантський відплив ПІІ – загальний запас зменшився на 25 млрд. дол., а на кінець 2018 р. становив лише 66% від рівня 2013 р. [2]. Показовою є і зміна частки коштів іноземних інвесторів в загальній сумі капітальних інвестицій. З 2,0% у 2010 році вона зменшилася до 0,3% у 2018 р. [1]. Наведена інформація підтверджує гостроту проблеми залучення мігрантського капіталу як альтернативного джерела інвестицій в реальний сектор економіки.

Про дійсний стан речей свідчать обстеження, проведені Міжнародною організацією з міграції (МОМ). За цільовим призначенням грошові перекази в Україну в середньому розподіляються таким чином: 33,4% – на споживчі витрати, 17% – на придбання або покращення житла, 42,4% – на заощадження, 6,1% – на інші цілі, і лише 1,1% - на інвестування у бізнес [3, с. 58].

Настільки малий інтерес до підприємництва з боку домогосподарств трудових мігрантів можна, передусім, пояснити доволі низьким рівнем їх добробуту: 44% обстежених сімей заробітчани відносять себе до бідних; 45% вважають що вони хоча і не бідні, проте ще не досягли рівня середнього класу, і лише 0,4% відносять себе до заможних [1]. З цим фактом корелює незначний обсяг інвестиційних витрат. За даними МОМ їх середній розмір – 1200 дол., з них 94% спрямовані на купівлю або ремонту житла, тільки 6% (або 1% від загального обсягу переказів) направлені на інвестиції в бізнес [3, с. 58].

Обмеженість стартового капіталу не сприяє започаткуванню високотехнологічного та високодохідного бізнесу. Домогосподарства з

трудовами мігрантами створюють переважно малі та мікропідприємства в таких галузях як будівництво (23% від загальної кількості обстежених), торгівля (21%), туризм та готельний бізнес (21%), виробництво (15%), сільське господарство (11%) [3, с. 77].

Вузька галузева спрямованість підприємницьких інтересів трудових мігрантів обумовлена зокрема і тим, що характер їх роботи за кордоном не забезпечує набуття досвіду ведення бізнесу: 36% мігрантів виконують роботу, яка не потребує жодної кваліфікації (в Італії некваліфікованою працею зайняті 56% українських заробітчан, в Польщі – 46%, в Угорщині – 38%) [1].

Не сприяють розвитку підприємництва песимістичні прогнози українських громадян щодо стану економіки України на найближчу перспективу: 38% респондентів не передбачають жодних відчутних змін, понад 40% – висловлюють несприятливі очікування [1]. Несприятливими є і інституційні умови ведення бізнесу. Тож не безпідставно в середньому 42% довгострокових закордонних мігрантів демонструють зацікавленість у запровадженні бізнесу не в Україні, а в поточних країнах перебування, в країнах ЄС таких – 45%, в Канаді – 80% [3, с.78].

В умовах обмеженості власних коштів чинником стимулювання підприємництва мають стати доступні кредитні ресурси. Натомість в сучасній Україні процентні ставки за кредитами демонструють стійку тенденцію до зростання. У серпні 2019 р. вартість кредиту для фізичних осіб становила 34%, для бізнесу – понад 17%. Надвисокі процентні ставки по кредитах не сприяють їх залученню у господарчу діяльність. Чисті кредити суб'єктам господарювання по підсумках II кварталу 2019 р. дорівнювали 11,8% до ВВП проти 42,6% у 2013 р., чисті кредити фізичним особам – відповідно 3,4% проти 9,5% [2].

Домогосподарства з мігрантами виявляють досить високу схильність до заощаджень - на ці цілі призначається понад 42% грошових переказів. Дієвим інститутом трансформування заощаджень в інвестиційні ресурси має бути фондовий ринок. В українських реаліях цей ринок досі не став ефективним акумулятором вільних коштів домогосподарств. Серед його негативних ознак

виділяються: незначний рівень капіталізації та тенденція до скорочення обсягу торгів; обмежений ринок корпоративних облігацій та акцій; вузький сегмент біржової торгівлі порівняно з позабіржовою; недостатня прозорість ринку; низька ліквідність, що зумовлена значною недовірою населення до інструментів та до вітчизняних інвестиційних управляючих [4].

Як наслідок із загального обсягу ОВДП, які знаходилися в обігу станом на 18.10.2019 року (816 млрд. грн.) фізичним особам належало лише 1,3% (10,6 млрд. грн.) [2]. Частка акцій в загальному обсягу торгів на ринку ЦП є вкрай обмеженою: у 2018 році – лише 13,5%. В Україні відсутнє законодавче регулювання мінімальної кількості акцій у вільному обігу на фондовому ринку, 98 % акцій обертаються на позабіржовому ринку [4, с. 14]. Права міноритарних акціонерів слабо захищені, поширена практика несплати дивідендів та примусового викупу акцій мажоритарними акціонерами за заниженими цінами.

Більш доступними для домогосподарств могли би бути інструменти пасивного інвестування, а саме цінні папери інвестиційних фондів. Вони мають суттєві переваги. При відносно невеликих коштах власник інвестиційного сертифікату бере участь у інвестиціях в масштабні об'єкти. Інвестиції диверсифікуються, управління активами здійснюють професійні оператори, що знижує ступінь ризику. Попри визначені переваги інвестиційні фонди України (ІФ) не відіграють суттєвої ролі в акумуляції вільних коштів домогосподарств. Частка їх цінних паперів в загальному обсягу торгів на фондовому ринку не досягає 8%. Громадяни України досить мало поінформовані про принципи та результати діяльності ІФ та не мають особливої довіри до них. Підтвердженням є те, що лише 6% цінних паперів ІФ розміщені серед фізичних осіб [4, с. 27, 30].

Майже єдиним доступним і зрозумілим інструментом пасивного інвестування для домогосподарств загалом та домогосподарства з трудовими мігрантами зокрема є банківські депозити. Кошти домогосподарств завжди були одним з домінуючих джерел формування пасивів банків. Натомість протягом останніх двох років НБУ спостерігає зменшення схильності до фінансових заощаджень. В 2019 році вона становила лише 1,5%. Це найнижчий

рівень за 15 років спостережень, він в 8 разів нижчий від показників ЄС [2]. Серед чинників, що обмежують залучення заощаджень населення до банківського сектору є двократне падіння процентних ставок; значні втрати, понесені клієнтами збанкрутілих банків (у 2015-2016 роках ними сформовані вимоги майже на 250 млрд. грн., станом на 01.09.2019 року повернуто лише 89,6 млрд. грн.) [5]. Суттєві ризики для стабільності та ліквідності банківського сектору створює велика частка непрацюючих кредитів – понад 50% кредитного портфелю комерційних банків, це в десять разів вище ніж в країнах ЄС [2].

Проведене дослідження дозволяє зробити висновки, що для практичної реалізації інвестиційного потенціалу грошових переказів закордонних трудових мігрантів потрібна системна державна політика, яка: забезпечить інституційну, фінансову, податкову та кредитну підтримку малого бізнесу; сприятиме фінансовій стійкості банківського сектору, зменшить ризики та підвищить вмотивованість домогосподарств до банківських заощаджень; створить умови для повноцінного прозорого функціонування фондового ринку, розвитку його інфраструктури, забезпечить ефективне правове регулювання діяльності його суб'єктів.

Література:

1. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 18.10.2019).
2. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <http://www.bank.gov.ua> (дата звернення: 20.10.2019).
3. Міграція як чинник розвитку в Україні. Дослідження фінансових надходжень, пов'язаних з міграцією, та їхнього впливу на розвиток України / Міжнародна організація з міграції. Київ. 2016. URL: <http://iom.org.ua/sites/default/files/> (дата звернення: 15.10.2019).
4. Річний звіт Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку за 2018 рік. 100 с. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/>
5. Офіційний сайт Фонду гарантування вкладів фізичних осіб. URL: <http://www.fg.gov.ua/statystyka>. (дата звернення: 15.11.2019).